

KİMYANI SEVƏN DETEKTİV ORXAN

Aybala İbrahimova

Quba rayonu Xucbala kənd orta məktəbin kimya müəllimi

Bəzən uşaqların keçilən dərsi daha yaxşı qavramaları üçün onların başa düşəcəyi və yadda saxlaya biləcəkləri tərzdə izah edilməsi tələb olunur. Mendeleyev dövrü sistemində elə elementlər var ki, bunlar haqqında şagirdlərə məlumat 1 dəfə verilir və bəzən çox tezliklə də unudulur. Buna görə də bu məlumatların uşaqlara nağıl formasında çatdırılması daha səmərəli olardı. İndium haqqında məlumatın aşağıdakı şərhdə verilməsi yəqin ki, uşaqlar tərəfindən daha maraqla qəbul edilərdi.

Bir gün Orxan dərstdən evə gəldikdə əşyalarının səpələndiyini, otağının çox səliqəsiz hala salındığını görür. Pəncərə isə taybatay açıq idi.

Görəsən onun otağını bu hala salan kim idi, otaqda nə axtarıblar? Orxan bu barədə anasına deməməyi qərara alır. Otağına kimin girdiyini, bu səliqəsizliyin kim tərəfindən yaradıldığını öyrənməyi, qarşısına məqsəd qoyur. O, görəsən bunu necə öyrənə bilərdi?

Orxan D.İ.Mendeleyevin dövrü sistemində 3-cü qrup 5-ci dövr əsas yarımqrup elementi olan indiumun xassələri haqqında oxuyurdu. İndium qurğuşundan 5 dəfə, qızıldan 20 dəfə yumşaq metaldır. İndiumun bismut, qurğuşun, stannium və silisiumla qarışığı $46,8^{\circ}\text{C}$ -də əriyir. Onun ağına belə bir fikir gəlir: əgər bir qədər İndium tapsam və onu pəncərənin kənarına çəksəm otağıma daxil olan adamın ayaq izi onun üzərində qalacaq.

Səhəri gün yenə onun otağı qarışdırılmışdı. Orxan indiumu haradan tapa bilərdi? Bu sualla o, kimya müəlliminə müraciət etdi. Müəllim bu metalın qiymətli olduğunu və laboratoriyada olmadığını bildirdi.

Bəs mən bu metaldan haradan tapa bilərəm?

Müəllim: O, əsasən Çində, Kanadada, Yaponiyada, cənubi Koreyada istehsal olunur. Sən onun hansı tətbiq sahələrini bilirsən?

Orxan: Kompüter displeyində, İn-Sn ərintisindən maye kristallik ekranlarda rəngsiz elektron plyonkası kimi, təmiz güzgülərin alınmasında istifadə olunur. İndiumdan istifadə etməklə hazırlanan güzgülər digər metallardan istifadə etməklə alınan güzgülərdən fərqli olaraq bütün rəngləri eyni əks etdirir.

Müəllim: Həm də gümüşdən fərqli olaraq oksigenlə reaksiyaya girmir. Bu xassəsinə görə onu maşın podsipniklərinə qalın təbəqə şəklində çəkirlər. Sən bilən bunu niyə edirlər?

Orxan: Metal oksidləşib karroziyaya uğramasın deyə. Mən “maşın təmiri” yerlərindən köhnə podsipniklər taparam.

Müəllim: İn-um ərintisindən yüksək keyfiyyətli diş plomblarının hazırlanmasında da istifadə olunur. Mən həkim Abbasdan bir qədər İn- m verməsini xahiş edərəm.

Müəllim və Orxan əldə etdikləri ləvazimatla laboratoriyaya gəldilər. Podsipnikləri H_2SO_4 məhluluna saldıqda İndium məhlula keçir. Sonra metalı məhluldan hidrolitik soyuma ilə ayırırlar. Hidrolitik soyumada–maddə ilə məhlul bir-birindən ayrılır.

Bu yolla əldə etdiyi İn-mu Orxan pəncərənin altına yayır. Səhəri gün dərsdən gəldikdə o, pəncərə altında, çəkdiyi indium qatının üstündə ayaq izinin olduğunu görür. İzi kağız üzərinə köçürür. Bu çox balaca ayaq izi idi. Onun tanıdıqları arasında heç kimin ayağına uyğun deyildi. Orxan otağını yığışdırıb həyəətə düşməyi qərara aldı. Ayaqqabılarını geyinərkən gözü bacısının ayaqqabılarına dəydi. Əlindəki ayaq izi olan kağız bacısının ayaq izi ilə üst-üstə düşürdü. O, bacısının otağına getdi.

Mənim otağımda nə axtarırsan? Nigar qızardı, mən, mən..... Yaxşı nə axtarırdın? Sən nə deyirsən? Orxan onu otağına apardı, pəncərənin altında olan ayaq izini ona göstərdi. Bu ki, sənın ayağının izidir.

Nigar: Səni həmişə tərifləyirlər. Mən səni anamın gözündən salmaq istəyirdim. Bağışla məni.

Orxan: Sən ki səhvini etiraf etdin, səni bağışladım, əslində sənə minnətdaram, çünki İn-m haqqında çoxlu biliklər əldə etdim.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Abbasov V.M., Abbasov M.M. və b. Ümumtəhsil məktəblərinin VIII sinfi üçün kimyadan dərslik. Bakı, Azpoliqraf, 2010, 127 səh.
2. Abbasov V.M., Abbasov M.M. və b. Ümumtəhsil məktəblərinin IX sinfi üçün kimyadan dərslik. Bakı, Azpoliqraf, 2010, 127 səh.

Айбала Ибрагимова

Любитель химии - детектив Орхан

АННОТАЦИЯ

В статье изложен сказочный, легко запоминающийся метод обучения учеников, способствующий быстрому освоению пройденного материала.

Aybala İbragimova

Detective Orkhan – who loves chemistry!

ANNOTATION

The method of teaching which provides pupils' easy understanding and remembering of material is presented in the paper.

Açar sözlər: indium, metal, həlledici, dövri sistem.

Ключевые слова: индий, металл, раствор, периодическая система.

Key words: indium, metal, solution, soft, periodic table.